

Л.Исова¹, А. Әділжан^{1*}

¹ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

ОҢТҮСТІК ҚЫТАЙ ТЕҢІЗІНДЕГІ КӨШБАСШЫЛЫҚ КҮШ БАҚТАЛАСЫ ЖӘНЕ ЖАҒАНДЫҚ ТӘРТІПТІҢ КЕЛЕШЕГІ

Аңдатпа

Оңтүстік Қытай теңізі мәселесі Қытай-Американдық «Жаңа қырғи қабақ соғыс» параметрлері бойынша айқын және сәйкесінше қазіргі таңда маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Ең маңыздысы, бұл жерде Қытайдың үстемдікке деген түпкілікті мақсатын байқауға болады, сондай-ақ оның әлдеқайда кіші және әлсіз көршілеріне ауыр зардаптар әкелуі мүмкіндіктері де жоқ емес. Қырғи-қабақ соғыстан кейінгі оптимизм мен батылдықтың серпінімен Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің қауымдастығы (АСЕАН) кеңірек Шығыс Азия аймағында неғұрлым инклюзивті, тұрақты және жан-жақты тәртіпті құруға ұмтылды. Мысалы, АСЕАН аймақтық форумы (АРФ) АҚШ, Қытай, Жапония, Үндістан, Австралия, Еуропалық Одақ және соңғы кезде Ресей сияқты барлық ірі державалар арасында конструктивті және институционалды диалог үшін бұрын-соңды болмаған платформаны ұсынды.

Жалпы айтқанда, Оңтүстік Қытай теңізі мәселесі негізінен АҚШ, Оңтүстік-Шығыс Азияның кейбір елдерімен, және Қытайдың қатысуымен Оңтүстік Қытай теңізінің егемендігіне қатысты дауларға байланысты болып келеді. Мақалада Оңтүстік Қытай теңізіндегі қақтығысты аймақтағы өзара күштер тепе-теңдігін талдай отырып, АҚШ пен Қытайдың аймақтық көшбасшылықтағы бақталастығы талданады.

Түйін сөздер: Қытай, Оңтүстік Қытай теңізі, АСЕАН, АҚШ, әскери күш, аймақтық көшбасшылық, қақтығыс, күштер тепе-теңдігі, аймақтық және әлемдік қауіпсіздік.

L. Issova¹, A. Adilzhan^{1*}

¹ Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

HEGEMONIC POWER RIVALRY IN THE SOUTH CHINA SEA AND THE FUTURE OF THE GLOBAL ORDER

Abstract

The issue of the South China Sea is obvious in terms of the Sino-American New Cold War, and is one of the most important issues today. Importantly, China's ultimate goal of dominance can be seen here, as well as its potential to have serious consequences for its much smaller and weaker neighbors. . In the wake of the post-Cold War optimism and courage, the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) has sought to create a more inclusive, stable and comprehensive order in the wider East Asian region. For example, the ASEAN Regional Forum (ARF) provided an unprecedented platform for constructive and institutional dialogue between all major powers, such as the United States, China, Japan, India, Australia, the European Union and Russia.

In general, the issue of the South China Sea is mainly related to disputes over the sovereignty of the South China Sea with the participation of the United States, some countries in Southeast Asia, and China. The study analyzes the conflict in the South China Sea through the balance of forces in the region, and the US and China's position on regional hegemony.

Keywords: China, South China Sea, ASEAN, USA, military power, regional hegemony, conflict, balance of power, regional and global security.

Исова Л.¹, Әділжан А.^{1*}

¹Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

СОПЕРНИЧЕСТВО ЗА ГЕГЕМОНИЮ В ЮЖНО-КИТАЙСКОМ МОРЕ И БУДУЩЕЕ ГЛОБАЛЬНОГО ПОРЯДКА

Аннотация

Проблема Южно-Китайского моря является очевидной и, соответственно, одной из самых важных на сегодняшний день проблем в китайско-американской «Новой холодной войне». Что наиболее важно, здесь можно увидеть конечную цель доминирования Китая, а также вероятность серьезных последствий для его гораздо меньших и более слабых соседей. На волне оптимизма и решительности после окончания холодной войны Ассоциация государств Юго-Восточной Азии (АСЕАН) стремилась к построению более инклюзивного, стабильного и всеобъемлющего режима в более широком регионе Восточной Азии. Например, Региональный форум АСЕАН (АРФ) недавно представил беспрецедентную платформу для конструктивного и институционального диалога между всеми крупными державами, такими как США, Китай, Япония, Индия, Австралия Европейский Союз и в последнее время Россия.

В целом, проблема Южно-Китайского моря, в основном, связана с конфликтами по поводу суверенитета Южно-Китайского моря с участием США, некоторых стран Юго-Восточной Азии и Китая. В исследовательской работе анализируется равновесие сил в зоне конфликта в Южно-Китайском море и соперничество между США и Китаем за позицию региональной гегемонии.

Ключевые слова: Китай, Южно-Китайское море, АСЕАН, США, военные силы, региональная гегемония, конфликт, равновесие сил, региональная и глобальная безопасность.

Кіріспе

XX ғасырдағы екінші дүние жүзілік соғыстан кейінгі кезең, Азиаттық-Тынықмұхиттық аймақтағы мемлекеттердің даму қарқыны мен отарсыздану үдерісінен кейінгі халықаралық бағдарлар Оңтүстік Қытай теңізінің географиялық орналасуы мен геосаяси ортасына сай, теңіздің құқықтық мәртебесі мен әлеуетін айқындайтын бірқатар аймақтық сипаттағы мәселелерді туғызды. Алайда, Оңтүстік Қытай теңізінің мәселесі Оңтүстік Қытай теңізінің бейбіт дамуына, әсіресе Оңтүстік Қытайдағы геосаясаттық шектеулерге қатты әсер етті. Оңтүстік Қытай теңізінің құндылығы аталмыш аумақтың бәсекелестік, қақтығыстар мен халықаралық қатынастардағы ынтымақтастықтың басты бағыты болып табылатын аспектіге ие болып отыр.

Географиялық тұрғыдан Оңтүстік Қытай теңізі Малакка мен Каримата бұғаздары мен Тайвань бұғазы арасында орналасқан [1]. Аймақтың жұмбақ және таңғажайып табиғаты мен көмірсутекті су қоймаларына байланысты бұл аймақ үнемі ірі державалар үшін бәсекелестік элементі болып қала берді. Жалпы алғанда, Америка Құрама Штаттары әрқашан нарыққа еркін кіруді және навигация еркіндігін қолдайды. АҚШ бұл саясаты Оңтүстік Қытай теңізінде де көрінеді [2]. 11- қыркүйек оқиғасына байланысты Құрама Штаттар Ирак, Ауғанстан, Сирия, Украина, Иран және Солтүстік Кореядағы ішкі мәселелерге де ден қоя бастады. Бұл кезеңде қытайлық билікте сыртқы амалдарында Азия-Тынық мұхиты аймағындағы экспансиялық саясатты толық қолдана бастады. Көптеген даулы және жасанды түрде салынған аралдар Қытайдың мемлекеттік егемендік тізіміне енгізілді [3]. Керісінше, Вашингтон Азияның Тынық мұхиты аймағындағы қытайлық толқуды ұстауда саясаттың бірізділігі, беріктігі мен келісімділігінің жоқтығына куә болды.

«Скарборо Шоал» оқиғасы 2012 жылы болды, Филиппин мен Қытай арасындағы үш айға созылған қарама-қайшылық, Оңтүстік Қытай теңізінің динамикасын толығымен өзгертті [4]. 2014 жылы АҚШ Филиппин президенті Бенигно Акиномен қорғаныс пактісін (ұзартылған қорғаныс ынтымақтастығы туралы келісім) қайта талқылады, ол төтенше жағдайларда соңғы елдегі бес әскери базаға қол жеткізуге мүмкіндік берді. Сол сияқты, 2016 жылдың наурызында АҚШ Қытайдың талаптарын ашық түрде жоққа шығарды және Оңтүстік Қытай теңізіне әскери кемелерін Джон Стеннис, екі эсминец және екі крейсер кіргізді. Алайда, АҚШ күштерді болжау саясаты Азия-Тынық мұхиты аймағындағы қытайлық флоттың үстемдігіне қарсы тұруға бағытталған болатын.

Аймақтық шиеленіс әсіресе, 2018 жылдың тамызынан кейін, Жапония жағалауындағы Оңтүстік Қытай теңізінде американдық армада әскери кемелерінің қозғалысы қытай-жапон қаһарына қауіп төндіргеннен кейін маңызды сипатқа ие болады. Кейінірек, Азия-Тынық мұхиты аймағындағы,

Ұлыбритания мен Францияның да бірлескен, АҚШ-Жапония әскери-теңіз жаттығуларына қатысуы Сауда соғысының жаңа дилеммасын қозғайды. Саяси пікірталастардағы мүдде дилеммасының түрпатындағы екі ел басшылары, Д.Трамппен Си Цзиньпин арасындағы «сөздік теке-тірес» біраз уақытқа созылады. Нәтижесінде, АҚШ қытайлық тауарлардың импортына 200 миллиард долларлық 25 пайыздық тарифтерді енгізді. Оған жауап ретінде Қытай үкіметі АҚШ, 60 миллиард долларлық тауарларына ұшақтар мен сұйытылған табиғи газдан тұратын тарифтерді енгізеді[5].

Жалпы алғанда, Оңтүстік Қытай теңізіндегі басым бәсекелестік көшбасшылық бәсекелестер, яғни Америка Құрама Штаттары мен Қытай арасындағы тағы бір қырғи-қабақ соғысты тудыру мүмкіндігіне ие. Оңтүстік Қытай теңізі әлемнің назар аударатын аймақтақ мәселелердің бірі. Көптеген авторлар «екінші қырғи-қабақ соғыс, бірінші қырғи-қабақ соғыс аяқталғаннан кейін бейресми түрде басталды және бұл қырғи-қабақ соғысты АҚШ пен Қытай жүргізеді» деп санауды сараптай бастайды. Бұл «қырғи-қабақ соғыста» Оңтүстік-Шығыс Азия мүдде қайшылығының эпицентрі болып саналады. Қытай өзінің ірі экспортық нәтижесінің арқасында екінші ірі экономика болып табылады және оның үлкен саудасы теңіз арқылы жүзеге асырылады. Америка Құрама Штаттары Оңтүстік-Шығыс Азиядағы шағын елдерді қытайлық экономикалық өсімді ұстап тұру үшін қолдайды, бұл тек оның аймақтық деңгейде ғана емес, халықаралық аренада да келесі гегемон болу мүмкіндіктерін тежеуге болады [6].

Зерттеудің әдіснамасы

Экономика көп полярлы халықаралық саяси жағдайда көшбасшылықтың негізгі «өнімі» болып саналады. Алайда, жаһандану дәуірінде геэкономикалық факторды жоққа шығарды және геосаяси және стратегиялық индикаторларды ХХІ ғасырдағы мемлекеттердің бірінші кезектегі міндеттеріне қойды [7]. Теңіз және мұхит ресурстарының шешуші рөлі – бұл халықаралық саяси аренада гегемондарға негіз қалайтын даусыз факт. Осыған байланысты Оңтүстік Қытай теңізі аймағы – ұлы державалық антагонизмнің ортақ бәсекелестік аймағы.

Оңтүстік Қытай теңізіндегі оқиғаларды ескере отырып, мұндай сценарийде реалистер әлдеқайда басым деп айтуға болады. Органски «билік үшін күрес» (реализм) немесе «билік циклі» – билікке жету, оны ұлғайту және қолдау – халықаралық жүйені қанағаттандырмайды деп есептейтін күштердің ауысу тұжырымдамасын ұсынды. Біртұтас алып держава мен көптеген үлкен державалар бар халықаралық жүйе, ең алдымен, үлкен державалардың күшінің жоғарылауына немесе ұлғаюына байланысты бұзылуы мүмкін, сондай-ақ гегемон мұндай оқиғаларды қауіп деп санайды. Органски «соғыс төмендеп келе жатқан гегемонды ығыстыру әрекеті кезінде тез дамып келе жатқан басталуы мүмкін» деп мәлімдеді. Қуат ауысу теориясының негізгі жорамалы бар гегемонға екінші үлкен күш қарсы тұрғанда соғыс басталады деп айтады. Ұлы державалардың параметрлерін ескере отырып, Оңтүстік Қытай теңізіндегі Қытай мен Америка арасындағы бәсекелестік Органскийдің қуат ауысу теориясына сәйкестендіріп қарастырсақ болады.

Нәтижелер мен талқылау

Жетпіс жылдан астам уақыт бойы АҚШ басқа мемлекеттердің геосаясаты мен қалауын қалыптастыру үшін «қатты» және «жұмсақ» қуатты (соның ішінде экономикалық және мәдени әсерді) қолдана отырып, Оңтүстік Қытай теңізіне үстемікке ұмтылды. Нәтижесінде, қуатты және сенімді байланыс орната алды. Алайда, жақында, Америка Құрама Штаттарының жұмсақ саясаты мен қысымына қарамастан, оның одақтастары, оның ішінде Филиппин, Австралия және Жапония, Америка Құрама Штаттарының Бейжіңнің талаптарына қарсы Оңтүстік Қытай теңізіне қысым көрсетуге қосылу туралы өтінішінен бас тартты. Сонымен қатар, Индонезия Америка Құрама Штаттарының аймақтағы күш болжамдарын құптамады. Сол сияқты, 2014 жылы Тайландтағы әскери төңкерістен кейін АҚШ бұл елмен қарым-қатынасы жақсы болмады, ал Бангкок Қытайға қарай ұмтылған сияқты.

Қытайдың Оңтүстік Қытай теңізіндегі милитаризациясы Қытайдың Солтүстік Америка күшінің нұқсан келтіруінен құтылуға деген жаңа ұмтылыс пен сенімділіктің бар екендігін көрсетеді. Қытайдың жаппай әскери техникасы мен кемелері болуы мүмкін аэродромдарға, порттарға және жасанды аралдарға инвестиция салудан басқа, түрлі сенімді деректер Бейжіңнің Оңтүстік Қытай теңізінде бірнеше атом электр станцияларын салу ниетін көрсетеді. Қытай Америка Құрама Штаттарының Оңтүстік Қытай теңізі аймағындағы ықпалын сақтап қалуды қиындататын құрал ретінде Оңтүстік Қытай теңізін стратегиялық нысанаға алады. Оңтүстік Қытай теңізінде теңіз және әуе қондырғыларын құру арқылы Қытай Құрама Штаттарымен серіктес Оңтүстік Қытай теңізі арқылы

Қытайға қарсы әңгімелер мен басқа талап қоюшы мемлекеттерге қарсы тұру үшін Американың материалдық және саяси шығындарын едәуір арттыруға ниетті. Қысқа мерзімді келешекте Қытай міндетті түрде АҚШ-пен соғыста жеңіске ұмтылуды көздемейді. Алайда, Қытайдың Оңтүстік Қытай теңізде тек әскери күш ұстап тұруы, Құрама Штаттарды Қытайға қарсы әскери күш қолданудан тосқауыл қою үшін жеткілікті. Осыған байланысты, Оңтүстік Қытай теңізі айналасындағы Құрама Штаттар басқаратын аймақтық тәртіп ауыр міндеттерге тап болады. АСЕАН мүшелігіндегі 10 мемлекетпен және аймақтағы АҚШ одақтастары Оңтүстік Корея, Жаңа Зеландия, Жапония және Австралиямен әлемдегі ең ірі сауда келісімі, Аймақтық кешенді экономикалық серіктестік (RCEP) келісіміне қол қойғаннан кейін Қытай, қазіргі таңда жаһандану мен мемлекеттер арасындағы ынтымақтастыққа қол жеткізудің «жеңісі» деп қабылдаған еді [8].

Қытайдың күшейуі әлемдік тәртіптегі позициясын нығайтты және қолданыстағы державалардан қарсы шығу болдырмау қабілетін нығайтты. Қытай күтпеген жерден әлемдік саясат сахнасында Құрама Штаттарының үстемдігінің қарсыласы ретінде көтерілді, сонымен қатар Америкадан асып, 2020 жылдың қазанында әлемдегі ең ірі экономикаға айналды. Қытай АҚШ басып озады ма, жоқ па деген пікірталастар мен экономикалық болжамдар қазір шешуші болып табылады. Дегенмен, бұл жүйеде ең күшті және қабілетті күш екенін көрсетпейді. Қытай қосарланған экономикаға ие бола алады, пропорционалды ғылыми-техникалық күшке ие бола алады, бірақ егер ол бұл мүмкіндікті супер әскери державаға айналдырмаса, Америка Құрама Штаттары басымдылыққа ие болады. Бұл процесс қарсылас статус-кво сақтап қалу үшін үстем билікті алмастырады деп дәлелдейді. Сонымен қатар, аймақтағы Солтүстік Американың қатысуын күшейту жағдайында Қытайдың дәстүрлі түрде АҚШ одақтастары болған Азиядағы кішігірім мемлекеттермен екіжақты байланыстарды үзіліссіз нығайта түсуі АҚШ Азия-Тынық мұхиты аймағындағы ықпалына елеулі қиындық туғызады.

Қытайдың экономикалық және әскери қуаттылығының артуына байланысты Америка Құрама Штаттары мен оның одақтастары түрлі қарсы шараларды тұжырымдады және енгізді. Біріншіден, 2018 жылы Австралия, Жапония, Үндістан және Америка Құрама Штаттарын қамтитын төртжақты қауіпсіздік диалогы заңға негізделген әлемдік тәртіпке қарсы қауіп-қатерлерге үйлестірілген жауап беруге бағытталған. Екіншіден, 2020 жылы бес жақты барлау альянсы (құрамында Жаңа Зеландия, Канада, Австралия, Ұлыбритания және АҚШ бар) Қытайдың шетелдік қызметі туралы құпия ақпаратпен алмасуды жеңілдету үшін Жапония мен Германиямен ынтымақтастықты арттырды. Үшіншіден, Солтүстік Американың Шығыс Азиядағы ең мықты одақтасы Жапония Оңтүстік Қытай теңізіне басқа талап қоюшы мемлекеттермен, оның ішінде Филиппин мен Вьетнаммен әскери ынтымақтастығын арттырды, ал Америка Құрама Штаттары Оңтүстік Қытай теңізінде әскери жаттығуларын күрт арттырды. Сондықтан, Қытай Оңтүстік Қытай теңізін милитаризациялауға және мелиорациялық әрекеттерге жауап ретінде, шағын талап қоюшы мемлекеттер өздерінің әскери қорғаныс аппараттарын күшейте бастады және Америка Құрама Штаттардың көмегіне ашық позиция ұстанады.

Соған қарамастан, Қытайдың тұрақтылығына қарсы тұру қиын, әсіресе оның мемлекеттік нығайып келе жатқан өзіндік күшке сенімділігі. Сол сияқты, Қытай өзінің стратегиялық ойлауына және өзінің ықпалдылығын дәлелдейтін сыртқы саясатына негізделген бүкіл Азия бойынша одақтас-тары бар[16]. Қытай бейбітшілікті дамытатын тәуелсіз сыртқы саясатты, оның ішінде аумақтық тұтастығын, тәуелсіздігі мен егемендігін сақтап қалу үшін қолайлы жаһандық жағдай жасау арқылы өзіндік саясатын жүргізеді. Қытай-араб қарым-қатынастарымен қатар, Қытай маңызды күш болып қала береді, тіпті Америка Құрама Штаттары Азиядағы елдермен қарым-қатынас орнатса да, Қытайды тез арада қарсылас ретінде жеңу қиын. Қытай 1990 жж. бастап Оңтүстік Қытай теңізінде жасырын миссияға ие болды. Бұл аймақтық басым держава болмаса да немесе гибридік мәжбүрлеу стратегиясын қабылдаса да, оның миссиясы – Оңтүстік Қытай теңізін өз мақсаттарын теңестіру, өз құқықтарын қорғау және аймақтағы тұрақтылықты қамтамасыз ету. Тепе-теңдік стратегиясы қарапайым емес, ал 2009 жылдан бастап өсіп келе жатқан күш өзінің позициясын өзгертті, бұл аймақтық геосаясатта өзінің лайықты орнын көрсетті. Бұл стратегия 2013 жылы Си Төрағаның Қытай өзінің құқықтары мен тұрақтылығының тепе-теңдігіне қол жеткізгісі келетінін жариялағаннан кейін белгілі болды. Алайда, Бейжіңнің күшейуі сөзсіз, бірақ АҚШ жалпы ішкі өнімі (ЖІӨ) қытайлық ЖІӨ қарағанда 50% артық болды. Құрама Штаттардың жаһандық экономикадағы үлесі 1980 жылмен салыстырғанда өзгермеді, бұл ел жалпыға бірдей ЖІӨ 25,2% құрады. 2018 жылы Солтүстік Американың әлемдік ЖІӨ үлесі 24,1% құрады. Қытай экономикасы өскенімен, ол АҚШ есебінен емес, басқа дамыған елдердің есебінен өсті. 2018 жылға қарай Қытайдың ЖІӨ 1980 жылғы 1,7%

салыстырғанда 15,9% өсті. Оның үстіне 2007 жылы 14,2%-ға жеткеннен кейін Қытайдың ЖІӨ біртіндеп төмендеді. Үнді-Тынық мұхиты сауалнамалары Америка Құрама Штаттарының ең жақсы жылдарының өткенін көрсетсе де, Қытай үшін аймақтық мақұлдау рейтингісі төмендеді. Алайда, бұл сандар оның соңғы жетістігінің әсерлі шындығын көрсетпейді: Қытайдың кедейлікті жоюы жағдайында, 2021 жылғы Дүниежүзілік банктің мәліметтері бойынша, Қытай өзінің 800 миллионнан астам халқын кедейліктен шығару кереметін жасады [8].

Үнді-Тынық мұхиты аймағындағы әскери күш тұрғысынан алғанда, Солтүстік Америкада 370 мыңнан астам әскери қызметшілер мен мердігерлер, 200 теңіз флоты мен сүңгуір қайықтары және 2000 ұшақ бар. Американың Тынық мұхиты флоты әлемдегі ең ірі флот болып қала береді, ал оның Тынық мұхиты әуе күштері әлемдегі екінші үлкен әуе күштерінен тұрады. Америка Құрама Штаттарының Тынық мұхиты аймағында бес серіктесі бар, оларды негізгі қауіпсіздік серіктестері толықтырады, сонымен қатар көптеген әскери базалар. Америка Құрама Штаттарының Үнді-Тынық мұхиты аймағына тікелей инвестиция көлемі Қытайдан, Оңтүстік Кореядан және Жапониядан асып түседі, ал оның аймақтағы коммерциялық қызметі жылына 2,3 триллион долларға жуықтайды [15]. Сонымен қатар, Құрама Штаттарының аймақтағы әскери және стратегиялық ізі кеңейе түсуде, әсіресе 2011 жылы Asia Pivot жарияланғаннан кейін, бұл 20 000 -нан астам әскердің көбеюіне әкелді [9]. Бұл Жапонияға ең озық теңіз технологияларын әкелді, сонымен қатар Сингапурда жаңа жауынгерлік кемелер әкелді. Вашингтон әскери базаларға кіру үшін Жапониямен қорғаныс нұсқауларын және Филиппинмен қорғаныс пактісін жаңартты. Жаңа Солтүстік Америка теңіз қауіпсіздігі бастамасы Оңтүстік Қытай теңізінің таңдаулы серіктестеріне қауіпсіздік көмегін бөлді. Сонымен қатар, Бостандық навигациясының күшті операциясы Қытайдың Оңтүстік Қытай теңізіне жариялаған заңсыз талаптарына қарсы шықты. Соңғы жылдары Америка Құрама Штаттары АСЕАН елдерімен бірлескен әскери жаттығулар өткізді, сонымен қатар Филиппинмен, Жапониямен және Үндістанмен аймақта бірлескен жаттығулар өткізді.

Сонымен қатар, президент Байден одақтастардың бірыңғай фронтына бәс тігуде, бұл еркін және ашық Оңтүстік Қытай теңізін ілгерілетуге және Қытайдың аумақтық амбициясын қамтитын жаңа ережеге негізделген; Конгресс 2018 жылы Азияға кепілдік беру бастамасы бойынша Үнді-Тынық мұхиты саясатын қолдады [10]. Сонымен қатар, 2018 жылы Бейжіңнің «Бір белдеу және бір жол» бастамасына сынның күшеюі кезінде Трамп әкімшілігі Оңтүстік Қытай теңізінде ашық инфрақұрылымды қолдау үшін бірнеше бастамалар енгізді (Үнді-Тынық мұхиты ашықтығы бастамасы, Build Act, және Asian Edge бағдарламасы). Сондықтан Бейжің Вашингтонды Оңтүстік Қытай теңізіндегі басым күш ретінде алмастыра алатындығы белгісіз. Барлығы бірнеше факторларға байланысты, бірақ АҚШ стратегиясы мен оның нәтижесі Оңтүстік Қытай теңізінің болашақ көшбасшылығын белгілейтін шешуші элементтер болып табылады.

Пікірсапа

Жаңа саяси көзқарастар бойынша, 2009 жылға қарай Америка-Қытай күштерінің ауысуы жаңа кезеңге өтті, ол 2050 жылға дейін созылуы мүмкін деген сараптамалар басым. Оның ең айқындалатын жағы – жүйе көшбасшысы мен өсіп келе жатқан қуат арасындағы алшақтықты азайту. Бір жағынан, жүйе көшбасшысы жаңадан пайда болған Бейжіңге және оның жаһандық тәртіпке әсеріне қатысты стратегиялық аландаушылық пен мазасыздықты дамытты. Бірақ, керісінше, қолданыстағы көшбасшы әлі де өсіп келе жатқан билікті қалыптастыруға, басқаруға және әсер етуге ниетті. Сонымен қатар, оның үстемдігі мен гегемониясы жойылғанмен, Америка Құрама Штаттары жаңадан келген адамға қарсы күшті позиция ұстауға немесе тіпті күшейіп келе жатқан билікті бұзу үшін қорғаныс соққысын жасауға тырысады. Керісінше, Қытай өзінің мүмкіндіктеріне сенімді болуда.

2014 ж. Миршеймердің реализм теориясына аясындағы ұстанымдарына сәйкес, көтеріліп келе жатқан қарсылас пен құлдырап бара жатқан жүйе көшбасшысы арасындағы көшбасшылық үшін «соғыстың болуы» мүмкін емес. Соғыс төмендеп келе жатқан көшбасшылық статус-кво сақтауға тырысқанда болады, өйткені қарсылас жаһандық жүйені оның мүдделерін қолдайтын жаңа тәртіпке қайта құрылымдауға тырысады. Керісінше, биліктің төмендеуі мен оның серіктестерінің жойқын соғыстан аулақ болуының дипломатиялық өлшемін жақсартады. Шифринсон 2020 жылы жоғары билік пен төмендеп келе жатқан көшбасшылық арасында бейбіт түрде билік ауысуы мүмкін екенін атап өтті, себебі екіншісі оның басымдылығын ұзарту үшін әр түрлі әдістерді қолдана алады. Нәтижесінде, өсіп келе жатқан билік құлап бара жатқан үстем мемлекетке қарсы тұруға батылы бармауы мүмкін.

Кейбір билік ауысуды зерттеушілер соғыс ықтималдығын күшейтетін әр түрлі факторларды анықтады: 2018 жылы Пан мен Кавалский бәсекелестіктің төмендеуі мен өсуі мен статус-квоға қанағаттанбау деңгейі арасындағы билік паритеті қуат тепе-теңдігіне қарама-қайшы, бұл державалар арасындағы теңестіру мен қайта теңестіру арқылы тұрақтылыққа әкелуі мүмкін деп болжайды, Вальс, 1990 жылы билік паритеті ірі соғысқа әкеледі деп мәлімдейді. Демек, үстем күштің сақталуы күшті державалар арасындағы соғысты теңестіре отырып, тұрақсыздыққа әкелуі мүмкін. Мұндай тұжырымдамалар әлі талдануда, сонымен бірге, әлем Қытайдың бұрын-соңды болмаған жылдамдықпен, күрделілікпен және ауқымды түрде көтерілуінің куәгері болды. Қытайдың қолданыстағы жаһандық тәртіппен қауіпті қарым-қатынасы, яғни АҚШ-тың Оңтүстік Қытай теңізіндегі қарсылас көшбасшылық, биліктің ауысуы біртіндеп жүре ме, әлде соғысқа әкеп соғады ма деген сұрақ туғызады. Осыған қатысты Гарлик, 2016 жылы Афина мен Спарта арасындағы Пелопоннес соғысына талдау жасай отырып, ежелгі афиналық тарихшы және әскери генерал Фукидид биліктің ауысуы соғысқа әкелуі мүмкін екенін дәлелдеген алғашқылардың бірі болды. Фукидид Афинаның күшінің кенеюі мен өсуін спартандықтар қауіп ретінде қарастырды және ақырында екі қуатты мемлекет арасындағы соғысқа әкелді деп сендірді[10].

Басқа ғалымдар биліктің ауысуы туралы әр түрлі пікірде. Мысалы, Регилме мен Париот 2017ж, Қытай жаһандық көшбасшылық мәртебеге қол жеткізе алмайды деп мәлімдейді, себебі ол АҚШ-тың өзінше жариялаған эксклюзивтілігіне және жаһандық істерді бақылау мен делдалдыққа қарсы тұру үшін жаһандық идеологияға ие емес. АҚШ экономикасы жеңіске жету үшін күресіп, оның халықаралық саясатты қалыптастыру қабілеті төмендеген кезде, әлем көпполярлы жүйеге қарай жылжуы мүмкін. Латын Америкасы елдері Монро доктринасының арқасында жаңа автономияны қолдана бастады, ал Бразилия, Ресей, Оңтүстік Африка және Қытай сияқты басқа елдер АҚШ басшылығын айналып өту үшін трансұлттық байланыстар орнатуда. Дрезнер және т.б. 2020ж, билік өзгерді, оның қолданылуы да өзгерді. Солтүстік Америка ең көрнекті көшбасшы болуы мүмкін, оның мүмкіндіктері әлі де күшті болуы мүмкін, бірақ бұл енді бірегей басым күш емес – бұл жаһандық ауытқушылықта ықпалды, бірақ мақсатсыз ұлт.

Соған қарамастан, кейбір ғалымдар әлі күнге дейін қазіргі жаһандық тәртіпте биліктің орталықтылығын теңдесі жоқ деп санайды. Бұл көзқарас Құрама Штаттары қазіргі заманғы жаһандық капитализм менеджері болып қала беретінін көрсетеді, өйткені оның экономикасы доллар мен Уолл-стрит қолдауымен күшейіп келеді.[11] Бұл кезде Қытай АҚШ экономикасына терең енген күйінде қалады және баламалы көшбасшылық ұсынуға мүмкіндігі жоқ. Сонымен қатар, АҚШ әскері экономикалық шығындар мен технологиялар бойынша әлі де ең қуатты және берік. Сондықтан, Қытай бұрынғыға қарағанда әлдеқайда қуатты болғанымен, Құрама Штаттары жақын болашақта жаһандық көшбасшы ретінде қалып отыр. Оңтүстік Қытай теңізі жағдайында, әскери араласулар Қытайдың сенімділігін көрсетсе де, Бейжіңнің мүдделері АҚШ мүдделерімен тығыз байланысты. Қытай Америка Құрама Штаттарын ығыстыру үшін соғысқа бармайтыны екіталай, бірақ оның шекарасын басқа жаулардан қорғауға тырысады.

Қорытынды

Қытай Оңтүстік Қытай теңізінде көшбасшылық болуы мүмкін болса да, Америка Құрама Штаттарының өз ұстанымын бекіту қабілеті оның гегемониялық жауапкершілігімен шектелуде. Шифринсон 2020 ж. үстем державаның статус-квоға өз ережесін сақтау мен нығайтуға күтуі Оңтүстік Қытай теңізінде шектеулі екенін атап көрсетеді. Құрама Штаттармен Қытай Оңтүстік Қытай теңізінде қарама-қарсы мүдделерге ие болып көрінгенімен, олардың басқа салалардағы екіжақты ынтымақтастығы маңызды болып қала береді. Обама әкімшілігі кезінде Вашингтон мен Қытай сауда, юань алмасу, Тибет және Кросс-Бойк сияқты басқару мәселелерінде тығыз жұмыс жасады. Мұндай қатынастар дипломатиялық антагонизмге қарамастан сақталды. Сондықтан, Қытай мен Америка Құрама Штаттары екіжақты саясатты жүргізуі мүмкін: дипломатиялық және қорғаныстық қарсыластық арқылы, қоғамдық дипломатия арқылы өздерінің мүдделерін немесе бәсекелес орналасқан аймақтағы кіші мемлекеттерді қорғау үшін. Сонымен қатар, АҚШ жаңа президенті Джо Байден үшін Қытай байсалды қарсылас, нағыз «фукидиандық қарсылас» екені анық.

Қытай Оңтүстік Қытай теңізіне сынақ орнату мүмкіндігі Азияның көршілес аймақтарында ықпалды күшейтудің орнына көшбасшылық ауысудың көрсеткіші болуы мүмкін. Егер Қытай Оңтүстік Қытай теңізінде өз ықпалын тиімді орнатып, оқиғаларды қалыптастырса, онда ол иерархиялық баспалдаққа көтерілудегі маңызды қадамды көрсетеді. Бұл тұрғыда екі держава да өз мүдделерін

қорғайды деп күтілуде. Теория қақтығыстардың жоғарылауын болжайды, Қытай сенімді, ал Америка Құрама Штаттары экономикалық шайқаста жеңіліске ұшырады. АҚШ Қытай билігінің ауысуы бұрынғы ауысуларға қарағанда айтарлықтай ерекшеленеді. Болып жатқан оқиғалар бойынша Америка Құрама Штаттары мен Қытайға нұсқаулық болмаса да, көптеген өзгерістер күтілуде, әсіресе Оңтүстік Қытай теңізі дауларына байланысты. Қытайдың экономикасы мен әскерін модернизациялаудағы табысы күтпеген нәтиже емес және 2050 жылға қарай даму мақсаттарының көпшілігіне қол жеткізу ықтималдығы жоғары болып қала береді. Қытайдың өсу тенденциясын сыртқы күштер тоқтатуы екіталай; әсіресе Қытай коммунистік партиясы Бейжің болашағының кілтін ұстайды және Оңтүстік Қытай теңізіндегі күн тәртібін жүзеге асыру үшін бір партиялық авторитарлық жүйені қолдана алады.

Пайдаланылған әдебиеттері тізімі

1. Mehboob, S. (2018). *Sino-US Geostrategic Competition in the South China Sea: Contextualising Rivalries, Interests, and Strategies*. *Orient Research Journal of Social Sciences* December 2018, Vol.3(No. 2), 204-218.
2. James Dobbins, A. S. (2017). *Conflict with China Revisited: Prospects, Consequences, and Strategies for Deterrence*. – access mode: Available at: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE248/RAND_PE248.pdf
3. Hamzah, B. (2016). *Restraining China in the South China Sea: The limits of US leverage*. *The Institute for security and development policy*.
4. Bouchat, C. J. (2017). *US Landpower in South China Sea*. 47 Ashburn Drive, Carlisle: *Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press*.
5. Goh, E. (2019). *Contesting hegemonic order: China in East Asia*. *Security Studies*, 28(3), 614–644. – access mode: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636412.2019.1604989?journalCode=fsst20>
6. Goldstein, A. (2007). *Power transitions, institutions, and China's rise in East Asia: Theoretical expectations and evidence*. *Journal of Strategic Studies*, 30(4–5), 639–682. – access mode: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402390701431709>
7. Gries, P., Jing, Y. (2019). *Are the US and China fated to fight? How narratives of “power transition” shape great power war or peace*. *Cambridge Review of International Affairs*, 32(4), 456–482. – access mode: <https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1623170>
8. Fravel, M. T. (2017). *American policy. Towards the disputes in the South China Sea: 1995-2017*. *Contemporary American Review [Electronic resource]: 1, Article 5*. – access mode: <https://taylorfravel.com/documents/research/fravel.2014.RSIS.us.policy.scs.pdf>
9. Layne, C. (2018). *The US–Chinese power shift and the end of the Pax Americana*. *International Affairs*, 94(1), 89–111. – access mode: <https://doi.org/10.1093/ia/iix249>
10. Zhang, F. (2020). *China's long march at sea: Explaining Beijing's South China Sea strategy, 2009–2016*. *The Pacific Review*, 33, 757–787. – access mode: <https://doi.org/10.1080/09512748.2019.1587497>
11. Fravel, T. (2016). *US policy towards the disputes in the South China Sea since 1995*. In Fels, E., Vu, T.-M. (Eds.), – [Electronic resource]: *Power politics in Asia's contested waters* (pp. 389–402). Springer. – access mode: https://doi.org/10.1007/978-3-319-26152-2_18
12. *Asia-Pacific Maritime Security Strategy* (Washington: Department of Defense, 2015), p. 2. – access mode: https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/NDAA%20A-P_Maritime_Security_Strategy-08142015-1300-FINALFORMAT.PDF
13. Степанов Е. Д. Спорные проблемы в Южно-Китайском море // *Китай в мировой политике*. – М. : РОССПЭН, 2001. . – С. 429–447.
14. United Nations . (1982, December 10). *Convention on the Law of the Sea, entered into force on November 01, 1994*. *Convention on the Law of the Sea*, 1833 UNTS 397. – access mode: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
15. [美](АҚШ)Office of the Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2013*, p.16. – access mode: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2016%20China%20Military%20Power%20Report.pdf>
16. 曹文振, *中国海洋强国战略视角下的海上通道安全*[J]. *南亚研究*.2016(2) – access mode: <https://xueshu.baidu.com/usercenter/paper/show?paperid=17c4e031b2e9799a38d3f8e76e712be2&sit>

e=xueshu_se (Цау Уынжын, Қытайдың Океан-Энергетикалық Стратегиясының (J) Оңтүстік Азиялық зерттеу перспективасынан теңіздегі өту қауіпсіздігі.)

17. 邢瑞利, 刘艳峰. 欧盟介入南海问题:路径、动因与前景. 《现代国际关系》, 2016 (5): – access mode: <https://wenku.baidu.com/view/60aca7e60266f5335a8102d276a20029bc64636c.html> (Син Руили, Лю Янфенг. Оңтүстік Қытай теңізі мәселесіне ЕО қатысуы: жол, мотивация және перспективалар. Қазіргі халықаралық қатынастар)

References

1. Mehboob, S. (2018). Sino-US Geostrategic Competition in the South China Sea: Contextualising Rivalries, Interests, and Strategies. *Orient Research Journal of Social Sciences* December 2018, Vol.3(No. 2), 204-218.

2. James Dobbins, A. S. (2017). *Conflict with China Revisited: Prospects, Consequences, and Strategies for Deterrence*. – access mode: Available at: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE248/RAND_PE248.pdf

3. Hamzah, B. (2016). *Restraining China in the South China Sea: The limits of US leverage*. The Institute for security and development policy.

4. Bouchat, C. J. (2017). *US Landpower in South China Sea*. 47 Ashburn Drive, Carlisle: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press.

5. Goh, E. (2019). Contesting hegemonic order: China in East Asia. *Security Studies*, 28(3), 614–644. – access mode: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636412.2019.1604989?journalCode=fsst20>

6. Goldstein, A. (2007). Power transitions, institutions, and China's rise in East Asia: Theoretical expectations and evidence. *Journal of Strategic Studies*, 30(4–5), 639–682. – access mode: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402390701431709>

7. Gries, P., Jing, Y. (2019). Are the US and China fated to fight? How narratives of “power transition” shape great power war or peace. *Cambridge Review of International Affairs*, 32(4), 456–482. – access mode: <https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1623170>

8. Fravel, M. T. (2017). American policy. *Towards the disputes in the South China Sea: 1995-2017*. *Contemporary American Review* [Electronic resource]: 1, Article 5.– access mode: <https://taylorfravel.com/documents/research/fravel.2014.RSIS.us.policy.scs.pdf>

9. Layne, C. (2018). The US–Chinese power shift and the end of the Pax Americana. *International Affairs*, 94(1), 89–111. – access mode: <https://doi.org/10.1093/ia/iix249>

10. Zhang, F. (2020). China's long march at sea: Explaining Beijing's South China Sea strategy, 2009–2016. *The Pacific Review*, 33, 757–787. – access mode: <https://doi.org/10.1080/09512748.2019.1587497>

11. Fravel, T. (2016). US policy towards the disputes in the South China Sea since 1995. In Fels, E., Vu, T.-M. (Eds.), – [Electronic resource]: *Power politics in Asia's contested waters* (pp. 389–402). Springer. – access mode: https://doi.org/10.1007/978-3-319-26152-2_18

12. *Asia-Pacific Maritime Security Strategy* (Washington: Department of Defense, 2015), p. 2. – access mode: https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/NDAA%20A-P_Maritime_Security_Strategy-08142015-1300-FINALFORMAT.PDF

13. Stepanov E. D. *Spornye problemy v YUzhno-Kitaiskom more // Kitai v mirovoj politike*. – M. : ROSSPEN, 2001. . – S. 429–447.

14. United Nations . (1982, December 10). *Convention on the Law of the Sea, entered into force on November 01, 1994*. *Convention on the Law of the Sea*, 1833 UNTS 397. – access mode: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

15. [美](AKSH)Office of the Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2013*, p.16. – access mode: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2016%20China%20Military%20Power%20Report.pdf>

16. 曹文振, 中国海洋强国战略视角下的海上通道安全[J]. *南亚研究*.2016(2) – access mode: https://xueshu.baidu.com/usercenter/paper/show?paperid=17c4e031b2e9799a38d3f8e76e712be2&site=xueshu_se (Cau Uynzhyn, Hytaidyn Okean-Energetikalyk Strategiyasynyn (J) Ontustik Aziyalih zertteu perspektivasynan tenizdegi otu kauipsizdigi.)

17. 邢瑞利, 刘艳峰. 欧盟介入南海问题:路径、动因与前景. 《现代国际关系》, 2016 (5): – access mode: <https://wenku.baidu.com/view/60aca7e60266f5335a8102d276a20029bc64636c.html> (Sin Ruili, Lyu YAnfeng. Ontustik Hytai tenizi maselesine EO hatysuy: zhol, motivaciya zhane perspektivalar. Hazirgi halyqaralyh hatynastar)